

KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET FOLYÓIRATA

2005. JÚNIUS

10/3

TARTALOM

PÁRBESZÉD A VIDÉKÉRT

- Civil mozgalom az új vidékpolitikai alapelvek meghatározásáért (Összeállította: Cserháti Ferenc) 1
A „Párbeszéd a vidékért” mozgalom kormányval kötött megállapodása és a munkabizottságok összefoglalója 3

KULTÚRA – KÖZIGAZGATÁS – TERÜLETFEJLESZTÉS

- Dr. Novák Nóra: A közigazgatás területi rendszerének átalakítása 11
Cserháti Ferenc: A területfejlesztés intézményrendszerének vertikális felépítése 13
Rajnai Gábor: Kultúra a helyi és térségi fejlesztésben 19

ÜZENŐ

- Dr. G. Fekete Éva: Kultúra és területfejlesztés 21

INTERJÚ

- Beszélgetés Borbáth Erikával, a Magyar Művelődési Intézet főigazgatójával a vidékfejlesztésről és a regionális irodákról (Mátyus Aliz) 25

KITEKINTŐ

- Dr. Vass György: Tizennöt esztendősek a helyi önkormányzatok 27

RÉGIÓ – KISTÉRSÉG

- Horváth György: A régió és a civilek 31
Török József: Régiós konferencia Mórahalmon 32
Simon Márta: AVEC: Térségi örökségvédelem. Helyi értékek a fejlődés mozgatórugói 33
Gábor Klára: A komáromi Csokonai Művelődési központ projekt terve a kistérségi közművelődési feladatellátás megkezdésére 34

VISEGRÁDI NÉGYEK

- Beszélgetés A modernizmus kezdetei Közép-Európa építészetében. Lengyel, cseh, szlovák és magyar építészeti írások a 19-20. század fordulójáról c. könyvről 37

KÖNYV- ÉS CD-AJÁNLÁS

- Liget szépe. Ökológiai olvasókönyv (Andrássy Mária) 40
Egy CD születése: Tisza szélén lakom... Népzene a Bodroghözéből (Darmos István) 41

SZAKMAI BESZÁMOLÓK

5. Budakalászi Találkozó és Az 5. Kárpát-medencei Kisebbségi Magyar Közművelődési Civil Szervezetek Fórumának Zárónyilatkozata 42
Együtt – Szlovén-magyar amatőrművészeti gálaest (Tóth Zsóka) 42
A „Penyigei kilenc kislány” Országos balladamonddó verseny Penyigén (Tóth Zsóka) 43

FELHÍVÁS – Helyi Demokrácia Hírlevél 2005/1 10

SZERZŐINK 24

A Szín – Közösségi Művelődés a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával jelenik meg.

SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

10/3 – 2005. június

SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata. Megjelenik kéthavonta.

Szerkesztőbizottság elnöke: FÖLDIÁK ANDRÁS.

Tagjai: Egyed Albert, Komjáti Gabriella, Péterfi Ferenc, Szöllösi Eszter, Tóth Erzsébet, Tóth Zsuzsanna.

Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ.

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: BORBÁTH ERIKA.

A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8.

Szerkesztőségi titkár: Szeder Erika. Tel: 225-60-07, e-mail: szedere@mmi.hu

Postacím: 1251 Budapest, Pf. 101. Tel: 201-5053. Fax: 201-5764.

E-mail: kalmarj@mmi.hu, matyus.alice@chello.hu

A lapot Szűts Eszter festőművész tervezte.

E számunkat Pálincás Bence György, a Képző és Iparművészeti Szakközépiskola tanulójának rajzaival illusztráltuk.

Készült a Somogy-Print Bt. Nyomdaüzemében. 1165 Budapest, Flangulat u. 4.

ISSN 1416-6925

PÁRBESZÉD A VIDÉKÉRT

Civil mozgalom az új vidékpolitikai alapelvek meghatározásáért

Az ez év tavaszán létrejött civil kezdeményezés és fórum célja, hogy számba vegye a magyar vidék fejlesztési lehetőségeit a tudomány szakemberei, a civil szervezetek munkatársai és a kormányzat szereplőinek bevonásával. A párbeszéd célja olyan új vidékpolitikai célok megfogalmazása, amely egy társadalmi szerződés keretében, ez év őszén az országgyűlés által tárgyalandó ún. Charta a vidékért dokumentumban öltene testet.

Glatz Ferenc akadémikus 2005. március 4-én a Parlamentben megtartott holland-magyar vidékfejlesztési konferencián meghirdette a Párbeszéd a vidékért mozgalmat.

A felhívásban az alábbi kulcsterületek fejlesztésével, fejlődésével kapcsolatos igényt fogalmazta meg:

1. Foglalkoztatás, foglalkoztatottság
2. Egészségügy, szociális ellátás
3. Oktatás, művelődés
4. Gazdaság
5. Természeti és környezeti értékek védelme
6. Infrastruktúra

A mozgalom fő célkitűzéseit a következőkben jelölte meg:

1. Informatika kínálta lehetőségek kiaknázása a falu versenyképességének növelése érdekében.
2. Csökkenteni a falu és város közt fellelhető különbségeket.
3. Megőrizni és továbbörökíteni a magyar vidék kulturális, társadalmi és környezeti értékeit.

Mindezen célok elérése érdekében a fejlesztési elképzelések minél szélesebb körben történő megvitatására kérte fel a civil társadalom és a politikai elit tagjait, azzal a céllal, hogy egy széles társadalmi összefogáson alapuló új vidékpolitikai elvek mentén megfogalmazott társadalmi szerződés, az ún. **Charta a vidékért** dokumentum és cselekvési terv jöjjön létre, mely megfelelő inputokat tud szolgáltatni az Európai Unió költségvetésének következő (2007-2013) időszakára készülő II. Nemzeti Fejlesztési Tervhez.

A Kormány partnerként vesz részt ebben a folyamatban, és kiemelt területként kezeli a vidékfejlesztést, jelzi ezt a Miniszterelnök által vezetett Vidékpolitikai Kabinet megalakulása is, melynek titkársági feladatait a területpolitika kormányzati koordinációjáért felelős politikai államtitkár végzi.

Az újonnan létrejött kormányzati fórumok és tisztségek azt jelzik, hogy a kormányzat kiemelt fontosságú területként kezeli a terület- és vidékpolitika aktuális kérdéseit.

A Párbeszéd a vidékért Programtanácsának alakuló ülése 2005. március 11-én volt, ahol Glatz Ferenc akadémikus vezetésével megalakult a 33 tagú testület. A testület egy-egy tagjának vezetésével 6 munkacsoport jött létre, melyek a következők:

1. **Intézményrendszer és finanszírozás;** munkacsoport vezető: Rechnitzer János
2. **A vidék gazdasága;** munkacsoport vezető: Bedő Zoltán
3. **Táj- és környezetgazdálkodás;** munkacsoport vezető: Németh Tamás
4. **Infrastruktúra;** munkacsoport vezető: Csatári Bálint
5. **A vidéki társadalom;** munkacsoport vezető: Kovács Katalin
6. **Helyi önszerveződés;** munkacsoport vezető: G. Fekete Éva

2005. március 24-ére elkészültek a munkacsoportok vitaanyagai, melyeket szétküldtek a regisztrált résztvevőknek, és munkacsoportonként egy-egy vidéki helyszínen vitanapot rendeztek. Az így kialakult anyagok 2005. május első felében széleskörű egyeztetésre kerültek az ország különböző helyszínein – az önkormányzati és civil vezetők, azok munkatársai, valamint az országgyűlési képviselők részvételével.

Az alábbiakban összegezzük a munkacsoportokban kialakult téziseket

1. munkacsoport: Intézményrendszer, finanszírozás Célok és szükséges intézkedések

A.) Intézményrendszer

1. Új Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT II) készítése 2007-2013. időszakra;
2. A hazai tervezési rendszerben egyértelművé kell tenni a tervtípusok egymáshoz való viszonyát (tervtörvény);
3. A már futó (2004-2006), kiemelten kezelt területfejlesztési programokban kapjon az eddigénél is nagyobb prioritást a vidékfejlesztés;
4. A 2007-2013. időszakra vonatkozóan felül kell vizsgálni a már elfogadott vidékfejlesztési koncepciókat, terveket, programokat;
5. 2007-től a tervszerződés rendszer bevezetése garantálhatná a főbb vidékfejlesztési célkitűzések megvalósítását;
6. A vidékfejlesztés nem agráriumot érintő fejlesztési tevékenységeit át kell irányítani a terület- és regionális fejlesztésért felelős tárcához;
7. A Regionális Fejlesztési Tanácsok ügynökségei legyenek a befogadói a vidékfejlesztés területi szakembereinek;
8. Kistérségi szinten az állam által fenntartott fejlesztési ügynökségek egységes szervezetében integrálódjanak a vidékfejlesztési szakemberek;
9. A vidékfejlesztés szakma, ezért felsőfokú végzettségű szakemberek végezzék a vidékfejlesztést, akiknek a továbbképzése folyamatos;
10. Erősödjön meg a témára szakosodott kutató és elemző intézmény(rendszer).

B.) finanszírozás

1. A vidékfejlesztés alapvetően és döntően az Európai Unió támogatásából táplálkozhat a 2007-2013. időszakban;
2. Jelenjenek meg olyan pályázati célok, amiket a vidéki térségekben is alkalmazni lehet, vagy csak a vidéki térségekre lehet alkalmazni;
3. Támogatni kell azokat a helyi (lokális) fejlesztéseket, melyek az önszerveződésre, az alulról építkezésre, a szereplők minél szélesebb körének részvételére épülnek;
4. A vidéki térségekbe „fejlesztési normatíva” kerüljön bevezetésre (népesség arányosan), amelyet a kistérségi fejlesztési tanácsok kezelnek;
5. Egyértelműen jelenjenek meg a vidéki térségekhez köthető programok, célok;
6. A vidéki térségekben innovatív, a helyi/térségi erőforrásokra épülő gazdasági (non food) tevékenységeket folytató szervezetek kapjanak tartós adómérséklést;

VIDÉKFEJLESZTÉS, REGIONÁLIS IRODÁK, KISTÉRSÉGEK

7. Kerüljön kidolgozásra kis- és közép vállalkozók speciális hitelrendszere;

8. Erősödjön meg a takarékszövetkezetek bázisán a vidék-bank hálózat;

9. A helyi iparüzési adó bizonyos százaléknak a kistérségi fejlesztési tanácshoz való rendelése lehetőséget biztosítana a kistérségi szintű pályázatok saját forrásainak, önrészeinek biztosításához;

10. A vidéki térségek önkormányzatnál - döntően a több-célú kistérségi társulásokban szerződődöttéknél - emelkedjen a szociális és oktatási intézmények fenntartásához kapcsolódó normatíva. A vidéki térségekben differenciált - magasabb - önkormányzati intézményi támogatási normatívát kell alkalmazni, különösen a közszolgáltatásoknál;

2. munkacsoport: A vidék gazdaságának jövőképe Célok és szükséges intézkedések

1. A konkrét intézkedések a kistérségek eltérő adottságaira, különböző kitérésre való lehetőségeire alapoznak. A vidék eltartó képességének kulcsa a munkára való nevelés, a munkahelyteremtés. Az agrárfoglalkoztatás megőrzése és a legális foglalkoztatás növelése érdekében célszerű egy kedvezményes társadalombiztosítási-díjrendszer bevezetése;

2. Az érintett régiókban, illetve kistérségekben *oldani kell a fizikai elzártságot*. A falusi lakosság megtartása mellett ugyanakkor sok esetben elkerülhetetlen a *mobilitást* is lehetővé tenni;

3. A pozitív tapasztalatok alapján - az infrastruktúra-fejlesztéssel összehangoltan - támogatni szükséges az ipari parkok létesítését, ösztönözni a helyi ipar és a szolgáltatások fejlődését;

4. *Szelektív fejlesztési programra*, a stratégiai pontokon határozottabb előrelépésre van szükség az agrárgazdaság fejlesztése terén (állattenyésztés, kertészeti kultúra, halászat, hungariku-mok, valamint tájjellegű termékek fejlesztése). Az *erdők meghatározó szerepet játszanak az ország környezeti állapotában, felértékelődött a környezetbarát faanyag, és kiemelkedő szerepe lesz a megújítható energia alapanyag hasznosítása terén*. Intézkedéseket kell hozni az *erdő- és termőföld védelmére, a vízgazdálkodásra, az öntözési rendszer fejlesztésére*. Ki kell használni az *agrár-környezetvédelmi programok* és a kedvezőtlen adottságú területek támogatási rendszereinek ökológiai és pénzügyi lehetőségeit;

5. A vidéki vendéglátás, a falusi turizmus és a tágabban értelmezhető kulturális élet gazdasági lehetőségeinek hangsúlyosabb kiaknázásának feltételeit kell megteremteni;

6. Kormányzati szinten nagyobb összhangot kell kialakítani az agrár-vidékfejlesztési programok és a vidéki térségeket érintő területfejlesztési programok között;

7. Meg kell teremteni az *agrárgazgatás, -kutatás, -oktatás, s az alapvető szolgáltatások (vizsgálatok, mérések, ellenőrzések stb.) európai színvonalú regionális működésének feltételeit*. Erősíteni szükséges a felnőttoktatás, az átképzés és a továbbképzés intézményi rendszerét;

8. A vidék gazdaságának felpezsdítésére, s különösen a legelmaradottabb kistérségek fokozatos felzárkóztatására összehangolt és *markáns pénzügyi eszközrendszer* kialakítása szükséges. Az adórendszert, az adóstruktúra átalakítását, az adókedvezményeket a vidéki gazdaság felzárkózása szolgálatába kell állítani. A szociális ellátórendszereket, a lakásépítési kedvezményeket szintén olyan irányba ajánlatos módosítani, hogy a helyben

maradásra, a helyi vagyon megőrzésére, ne pedig tőke kivonásra ösztönözzenek.

3. munkacsoport: Vidéki táj, térség és természeti környezet Célok és szükséges intézkedések

1. A vidékpolitika célja az élhető vidéki táj megteremtése és fenntartása, az elvándorlás mérséklése, a táj speciális arculatának, termelőképességének és szolgáltatásainak megőrzése érdekében;

2. A vidéki népesség megtartásában a fenntartható, az élhető település nyújthat megoldást;

3. A vidékpolitikában a *jogszabályi háttér* is újszerű megközelítést igényel;

4. Szembe kell nézni a *klimaváltozás* vidéket érintő hatásival és meg kell fogalmazni a megfelelő válaszokat;

5. Szükség van a *vidék tevékenységi szerkezetének átalakítására*. Ebben minden olyan termelő, szolgáltató tevékenység számításba jöhet, amely nem károsítja a *talajokat*, a felszíni és a felszín alatti *vizeket*, nem szennyezi a *levegőt* és védi a *biodiverzitást, a táj esztétikai értékeit*;

7. A vidék *környezetfenntartó* tevékenységi feladatkörének létrehozása;

8. A megújuló energia előállítás felkarolása;

9. Erdőtelepítés, -felújítás, zöldfelületek növelése.

4. munkacsoport: A vidék infrastruktúrája Célok és szükséges intézkedések

1. A vidéki térségi szintű közötti (tömegközlekedési) elérhetőség jobbítása, a vasút megtartása, fejlesztése, a város-falu kapcsolatok javításához, kiteljesítéshez szükséges hálózati infrastrukturális elemek fejlesztése;

2. Az épülő autópálya-hálózatra „rácsatlakozó” vidéki úthálózat-rekonstrukció és mezőgazdasági útépités;

3. Környezeti infrastruktúra fejlesztés (pl. csatornázás);

4. Gondos és alapos területi mérlegelések, helyi társadalmi egyeztetések után meg kell határozni a minimális lokális humán infrastruktúrát (oktatás, egészségügy, szociális ellátás stb.);

5. Alapvető szerepet kell kapnia a még vidéken élő, de még inkább az oda visszatérő értelmiségnek;

6. A vidéki közösségek lehetséges rehabilitációjának feltétele lehet a közösségi és teleházak számának növelése, valamint azok „hálózatos” működése.

5. munkacsoport: A vidék társadalmi Célok és szükséges intézkedések

1. Meglehetősen nagy biztonsággal körülhatárolhatóak azok a nem egyszerűen hátrányos helyzetű, hanem szegregáció sújtotta térségek, amelyekre integrált, de legalább koordinált célprogramokat kell kidolgozni és megvalósítani;

2. Meg kell határozni az alapvető ellátási formáknak azt a körét (pl. közoktatási, egészségügyi intézmények), amelyeket ki kell venni a pályázati rendszerekből, mert a legrászorultabbak nem tudnak megjelenni a pályázati rendszerekben.

6. munkacsoport: A magyar vidék önszerveződő és érdekérvényesítő képessége

Célok és szükséges intézkedések

1. A vidékről alkotott kép megváltozása, a vidékfejlesztés szociális megközelítése helyett a vidék értékeinek társadalmi és

gazdasági elismerésére alapozott, a vidéken élők számára perspektívát nyújtó paradigmaváltás;

2. A mindennapok együttműködéseket gátló és az érdekérvényesítésben esélyegyenlőtlenséget teremtő átpolitizáltságnak megszüntetése, ezzel szemben a szakmaiság és a civil kurázi térnyerése;

3. A vidéki önszerveződés struktúráinak stabilizálódása, hatékonyságuk növelése;

4. Az önszerveződésre jelenleg nem vagy csak gyengén képes települési közösségek esetén külső beavatkozásokkal a helyi cselekvőképesség motiválása és erősítése.

A program társadalmi egyeztetése 2005. május 30-ával lezárult, a civilek nevében Galtz Ferenc akadémikus átadja a kormánynak a Charta tervezetét. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök ígérete, hogy a Chartát az Országgyűlés őszi ülészsaka elé terjesztik.

Összeállította: Cserháti Ferenc

A „PÁRBESZÉD A VIDÉKÉRT” MOZGALOM KORMÁNNYAL KÖTÖTT MEGÁLLAPODÁSA

Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és a civil szféra között a „Párbeszéd a Vidékért” elnevezésű állami program megvalósításáról

A megállapodás előzményeként deklaráljuk, hogy 2005. március 4-én Glatz Ferenc akadémikus, a Földhasználati és Vízgazdálkodási Nemzeti Stratégiai Bizottság elnöke felhívással fordult a civil szervezetekhez, politikusokhoz, kutatókhoz, önkormányzati tisztviselőkhöz: induljon párbeszéd a vidék, illetve falvak fejlesztése érdekében („Párbeszéd a Vidékért”).

2005. március 7-én a Parlamentben Gyurcsány Ferenc miniszterelnök támogatásáról biztosította a kezdeményezést.

A felhívást elfogadó civil szervezetek, tudósok és szakértők ezt követően határozták el, hogy állami párbeszédet kezdeményeznek a vidék és falvaink jövőjéről.

Ezért a jelen megállapodást aláírók munkacsoportba tömörültek és előkészítették a megállapodást a magyar kormány és a magyarországi civil szféra között.

A megállapodás célja:

Egy olyan társadalmi konszenzuson alapuló dokumentum megalkotása (Charta a Magyar Vidékért és Faluért), amely 2013-ig jelentősen befolyásolja a mindenkori kormány vidékpolitikáját és nemzeti fejlesztési terveit, szem előtt tartva ezzel a vidéki népesség életminőségének javítását, a vidék népességmegtartó erejének növelését és a természeti környezet védelmét.

Ezzel a megállapodással az aláírók kinyilvánítják, hogy kiemelt össznemzeti feladatnak tartják, s egyben hisznek abban: a vidék megújulhat a 21. század követelményei szerint.

1. A civil és a kormányzati oldal egyetért abban, hogy az európai politikai közbeszédben az egyik állandó téma a "közélet" körének kibővítése, a politikai pártok mellett a civil szervezetekben való állampolgári aktivitás és együttgondolkodás újrakezdése. Ezt a törekvést fogalmazza meg az Európai Unió is, amikor a közösségi intézmények építkezésében a szubsidiaritást nevezi meg alapelvként.

2. A megállapodó felek egyetértenek abban, hogy a magyarországi politikálásnak a jövőben csak hasznára válhat - függetlenül attól, hogy milyen pártkoalíció van kormányon -, ha biztosítja a civilek beleszólását a közügyek intézésébe, és hogyha a civil kezdeményezések javaslatainak megvalósíthatóságát megvizsgálja és a kivitelezésbe is bevonja szervezeteiket.

3. A "Párbeszéd a Vidékért" az újszerű európai politikálási gyakorlat része, amely azt célozza, hogy egy asztalhoz ültesse a vidéken és a falvakban élő helyi lakosokat, a vidéki Magyaror-

szág képviselőit, a természeti környezet fenntartásán munkálkodókat, a szakértőket és a politikusokat.

4. A megállapodó felek a társadalmi konszenzushoz vezető munka során a kutatói-szakértői állásfoglalásokat szembesítik az állampolgárokat közvetlenül képviselő önkormányzati képviselőkkel, civil szervezetekkel, majd a munka folytatásaként döntés-előkészítő javaslatokat fogalmaznak meg a kormányzati vidékpolitika és vidékfejlesztési stratégia számára.

5. A kormány vállalja, hogy a „Párbeszéd a Vidékért” program felvetéseit, következtetéseit és szakmai eredményeit bemutatja és szakmai vitára bocsátja a parlamenti pártok szakértői számára.

6. A párbeszéd eredménye a „Charta a Magyar Vidékért és Faluért” szövegének megfogalmazása, és egy olyan országgyűlési határozat vagy törvény megalkotása, amely kötelező alapelvet ír elő a kormányok számára a vidékpolitika finanszírozásában és a preferenciák megállapításában.

7. A felek megállapodnak, hogy mindent elkövetnek azért, hogy a Charta megszülethessen 2005. június 15-ig, hogy az abban foglaltakat már a 2006. évi költségvetési tárgyalásokon érvényesíteni lehessen. Továbbá az eredményeket érvényesíteni lehessen a 2007-2013 közötti magyarországi Nemzeti Fejlesztési Tervben is.

8. A kormány vállalja, hogy kommunikációs lehetőségeivel segíti a „Párbeszéd a Vidékért” program iránti állami érdeklődés és elkötelezettség kibontakozását.

9. Az aláíró civil szervezetek vállalják, hogy a „Párbeszéd a Vidékért” civil szervezeti fórum hármas funkciót lát el munkája során:

- javaslattevő
- konzultatív
- műhely

Azaz: javaslatokat készít elő viták eredményeként, emellett készen áll arra, hogy a kormány kikérje a fórum véleményét akár az elkészített Országos Területfejlesztési Konceptióról vagy a Regionális Operatív Programról, illetve a működését megkezdő Vidékpolitikai Kabinet egyes intézkedéseiről. Remélhető, hogy a fórumokon a kutatók, valamint az önkormányzati vezetők eszmecseréje tudományos, illetve közéleti műhelyé formálják a munkaközösségeket. A kormány tisztviselői a különböző munkabizottságok üléseire megfigyelőként, illetve szakértőként kapnak meghívást.

10. A kormány vállalja, hogy a vidékpolitikát érintő és formáló tárcák politikusai és szakértői a párbeszédben a civilek által kezdeményezett témák megvitatásában tevékenyen vesznek részt.